

THE ROLE OF THE NURSE IN PREVENTIVE HEALTH CARE FOR CHILDREN AGED 1–3 YEARS

Aneliya Georgieva Simeonova

Faculty of Public Health, Medical University – Sofia, Bulgaria, aneliq.georgieva.simeonova@abv.bg
ORCID ID: 0000-0002-0999-7930

Abstract: Early childhood is a critical period during which fundamental behavioral patterns, health habits, and the foundations for a child's future health are established. During this stage, preventive healthcare plays a crucial role in ensuring optimal growth, development, and overall well-being. Regular health monitoring, timely preventive interventions, and active parental support contribute significantly to reducing the risk of childhood diseases and promoting healthy development. The nurse is a key healthcare professional who provides continuous care, monitors children's health status, supports families through health education and counseling, and actively participates in health promotion and disease prevention activities. The aim of this review is to analyze the current scientific literature regarding the role of nurses in preventive healthcare for children aged 1 to 3 years. A literature review and critical analysis of scientific publications and official documents published between 2015 and 2025 were conducted. The literature search included publications in both Bulgarian and English using the electronic scientific databases PubMed, Scopus, Web of Science, and Google Scholar, together with recommendations and clinical guidelines issued by international organizations such as the World Health Organization (WHO), the United Nations Children's Fund (UNICEF), the American Academy of Pediatrics (AAP), the Centers for Disease Control and Prevention (CDC), and the International Council of Nurses (ICN). The analysis of the reviewed literature demonstrates that nurses play a significant role in monitoring children's physical growth and neuropsychological development, identifying health risks at an early stage, implementing immunization programs, providing parental health education, preventing diseases, and promoting healthy lifestyle behaviors. Nursing interventions improve parents' knowledge and confidence regarding child nutrition, injury prevention, oral health, hygiene practices, developmental stimulation, and the creation of a safe home environment. Effective communication and family-centered care further enhance the quality of preventive healthcare services. Expanding the professional role of nurses in preventive care and health promotion represents an important opportunity to improve the quality and effectiveness of healthcare services provided to young children. Strengthening nurses' professional competencies through continuing education, implementing standardized developmental assessment tools, promoting evidence-based nursing practice, and enhancing multidisciplinary collaboration are essential for achieving better health outcomes and supporting the healthy development of children during early childhood.

Keywords: early childhood, nurse, preventive health care.

РОЛЯ НА МЕДИЦИНСКАТА СЕСТРА В ПРОФИЛАКТИЧНИТЕ ЗДРАВНИ ГРИЖИ ЗА ДЕЦА ОТ 1 ДО 3 ГОДИНИ

Анелия Георгиева Симеонова

Факултет по обществено здраве, Медицински университет – София, България,
aneliq.georgieva.simeonova@abv.bg
ORCID ID: 0000-0002-0999-7930

Резюме: Ранната детска възраст е критичен период, през който се формират основни модели на поведение, здравни навици и предпоставки за бъдещото здравословно състояние на детето. През този етап профилактичните здравни грижи имат съществено значение за осигуряване на оптимален растеж, развитие и благополучие на детето. Медицинската сестра е ключов здравен специалист, който осъществява непрекъсната грижа, проследява здравното състояние, подпомага семейството чрез здравно обучение и консултиране и участва в дейности по промоция на здравето. Целта на настоящия обзор е да се анализира съвременната научна литература относно ролята на медицинската сестра в профилактичните здравни грижи за деца от 1 до 3 години. Извършен е литературен обзор и критичен анализ на научни публикации и официални документи, публикувани в периода 2015–2025 г. Литературното търсене включва публикации на български и английски език, като са използвани електронните научни бази данни PubMed, Scopus, Web of Science и Google Scholar, както и препоръки и ръководства на международни организации като WHO, UNICEF, AAP, CDC и ICN. Анализът на научната литература показва, че медицинската сестра има значима роля в проследяването на физическото и нервно-психичното развитие, ранното откриване на рискове, осъществяването на имунизационни дейности, здравното обучение на родителите, превенцията на заболяванията и

насърчаването на здравословни модели на поведение. Сестринските интервенции подпомагат повишаването на родителската информираност, правилното хранене, профилактиката на травматизма, изграждането на навици за орална хигиена и осигуряването на безопасна среда за детето. Разширяването на сестринските функции в областта на профилактиката и промоцията на здравето представлява важна възможност за подобряване качеството на грижите за децата в ранна детска възраст. Необходимо е повишаване на професионалната компетентност на медицинските сестри чрез продължаващо обучение, въвеждане на стандартизирани инструменти за оценка на развитието и укрепване на мултидисциплинарното сътрудничество.

Ключови думи: ранна детска възраст; медицинска сестра; профилактични здравни грижи.

1. УВОД

Ранната детска възраст се характеризира с интензивно физическо, когнитивно и нервно-психично развитие, през което се формират основни поведенчески модели, хранителни навици и здравни нагласи с дългосрочно значение за здравето и качеството на живот. През 2018 г. Световната здравна организация публикува рамката *Nurturing Care for Early Childhood Development*, която, заедно с инициативата на , насочва вниманието към значението на ранното детско развитие с цел подпомагане на оптималното развитие на децата и реализиране на техния пълен потенциал (World Health Organization, United Nations Children's Fund, & World Bank Group, 2018; United Nations Children's Fund, 2017). Децата в тази възрастова група са особено чувствителни към въздействието на биологични, социални и екологични фактори. Поради това осигуряването на оптимални грижи, подкрепяща семейна среда и своевременна профилактика са от съществено значение за тяхното пълноценно развитие. Според Black et al. (2017) развитието през първите години от живота е резултат от сложното взаимодействие между биологичните характеристики на детето и факторите на средата. Авторите подчертават, че качествените грижи през този период оказват трайно въздействие върху развитието на мозъка, здравето и способността за учене през целия живот. Интегрираният подход, включващ здравеопазване, хранене, безопасност, грижи и възможности за ранно учене, е основополагащ за постигане на оптимални резултати в развитието на детето (Black et al., 2017). Профилактичните здравни грижи в ранната детска възраст включват системно проследяване на физическото и нервно-психическото развитие, оценка на здравния статус, ранно откриване на рискови фактори и нарушения, както и предоставяне на здравна информация и подкрепа на родителите (American Academy of Pediatrics, 2024; World Health Organization, 2022). Прилагането на ефективни профилактични стратегии е от значение за ограничаване на предотвратимите заболявания, своевременното установяване на отклонения в развитието и подобряване на здравните резултати при децата (Britto et al., 2017).

За постигането на целите на Световната здравна организация водещо място заемат медицинските сестри, които осъществяват непосредствена и продължителна грижа за детето и неговото семейство (World Health Organization, 2020; World Health Organization, 2021). В системата на профилактичните педиатрични грижи медицинската сестра заема ключово място като професионалист, който осъществява непрекъснат контакт с детето и семейството. Нейната роля включва проследяване на растежа и развитието, участие в имунизационната профилактика, здравно обучение и консултиране на родителите, насърчаване на здравословни модели на поведение и подкрепа при изграждането на благоприятна семейна среда (International Council of Nurses, 2021). Медицинската сестра се разглежда не само като изпълнител на медицински дейности, но и като активен участник в профилактиката, здравното образование, ранното идентифициране на рискове за здравето и предоставянето на подкрепа на семействата в процеса на грижа за детето (World Health Organization, 2021). Въпреки значимия потенциал на сестринската професия, развитието на здравните системи и промените в организацията на медицинската помощ, включително в България, поставят предизвикателства, свързани с регламентирането и разширяването на автономните сестрински функции в областта на профилактичните грижи. Анализът на съвременната научна литература позволява идентифициране на ефективни модели на сестринска практика, оптимизиране на мултидисциплинарното сътрудничество и очертаване на възможности за повишаване качеството на профилактичните здравни грижи за децата в ранна възраст (World Health Organization, 2021; Грънчарова & Георгиева, 2022).

2. ЦЕЛ

Да се анализират съвременните научни данни относно ролята на медицинската сестра в профилактичните здравни грижи за деца от 1 до 3 години.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИ

Настоящия обзор е изготвен въз основа на литературно търсене и критичен анализ на научни публикации и официални документи, свързани с ролята на медицинската сестра в профилактичните здравни грижи за деца от 1 до 3 години. Литературното търсене обхваща периода 2015–2025 г. и включва публикации на български и английски език. Използвани са електронните научни бази данни PubMed, Scopus, Web of

Science и Google Scholar, както и официални документи, ръководства и препоръки на Световната здравна организация, Детския фонд на ООН, Американската академия по педиатрия, Центровете за контрол и превенция на заболяванията и Международния съвет на медицинските сестри.

3. РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Систематизираният анализ на съвременната научна литература показва, че ролята на медицинската сестра при профилактичните грижи за деца от 1 до 3 години се разширява и включва не само медицинско наблюдение, но и здравно обучение, консултиране на семейството и участие в програми за промоция на здравето. Тези дейности се реализират в няколко основни направления:

Проследяване на физическото развитие при деца от 1 до 3 години

През този етап здравните специалисти, включително медицинските сестри, имат ключова роля в проследяването на детското развитие, ранното установяване на отклонения и своевременното насочване за специализирана оценка (World Health Organization, 2018). Съвременните изследвания подчертават ролята на медицинската сестра в планирането, прилагането и оценката на програми за здравно образование, насочени към подобряване здравето на детето (Subiyanto et al., 2024). По отношение на физическото развитие научните публикации акцентират върху необходимостта от регулярно проследяване на антропометричните показатели и индекса на телесната маса (ИТМ), което позволява ранно откриване на нарушения в растежа и превенция на затлъстяването. То е значим глобален здравен проблем и е сред водещите рискови фактори за развитието на хронични незаразни заболявания в по-късна възраст. Световната здравна организация определя превенцията на детското затлъстяване като приоритет, като препоръчва комплексен подход, включващ здравословното хранене, физическа активност, формирането на здравословни навици и ефективното управление на телесното тегло (World Health Organization, 2016). В реализирането на тези препоръки медицинската сестра заема ключово място чрез проследяване на физическото развитие на детето, здравно обучение и консултиране на родителите, както и насърчаване на здравословния начин на живот. Това подчертава необходимостта медицинската сестра да бъде активен участник не само в проследяването на антропометричните показатели, но и в ранната здравна профилактика чрез обучение и мотивиране на родителите.

Нервно-психическо развитие

Проследяването на нервно-психическото развитие е съществен елемент от профилактичните здравни грижи при децата в ранна възраст. Медицинската сестра участва активно в наблюдението на развитието чрез системна оценка на фината и грубата моторика, езиковите умения, когнитивното и социално-емоционалното развитие. При необходимост тя може да използва стандартизирани скринингови инструменти и да насочи детето за специализирана оценка (Lipkin et al., 2020). Чрез системното наблюдение и оценка на развитието медицинската сестра може своевременно да разпознае признаци на изоставане, включително ранни маркери за разстройства от аутистичния спектър, и да подпомогне насочването към ранна интервенция, което подобрява дългосрочните резултати от развитието на детето (Lipkin et al., 2020). Ефективността на стандартизираните инструменти за оценка е потвърдена от проучвания, изследващи приложението на въпросника Ages and Stages Questionnaire (ASQ-3). Данните показват, че използването му при деца на различни възрастови етапи, включително 18- и 24-месечна възраст, подпомага ранното идентифициране на нарушения в развитието и позволява своевременно предприемане на подходящи интервенции (Agarwal et al., 2020).

Имунопрофилактика и контрол на инфекциите

Имунизационният календар при децата от 1 до 3 години включва прилагането на реваксинации, които имат за цел поддържане на имунната защита и превенция на инфекциозните заболявания. Анализът на научната литература показва, че медицинската сестра осъществява не само техническото изпълнение на имунизациите, но и консултиране и обучение на родителите. Значим аспект от сестринската практика е преодоляването на колебливостта към ваксините чрез предоставяне на научнообоснована информация и ефективна комуникация с родителите. Според MacDonald и SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy (2015) ваксиналната колебливост представлява едно от основните предизвикателства пред имунизационните програми и се влияе от множество фактори, което подчертава значението на доверието между семейството и здравните специалисти. Изследванията показват, че индивидуалният подход, ефективната комуникация и предоставянето на достоверна информация допринасят за повишаване приемането на имунизациите и преодоляване на родителските опасения относно ваксините (Connors et al., 2017). Медицинската сестра има отговорност и за осигуряване безопасността на имунизационния процес чрез спазване на изискванията за съхранение на ваксините и поддържане на т.нар. студена верига. Тя предоставя необходимата информация на родителите относно очакваните нормални постваксинални реакции и препоръчителното поведение при тяхното възникване (Plotkin et al., 2018). Международният опит показва, че моделът на автономни сестрински консултации в извънболничната помощ допринася за постигане на висок имунизационен обхват при децата. Индивидуалното консултиране и обучението на родителите от медицинската сестра са сред основните

фактори за изграждане на доверие и намаляване на опасенията относно ваксините (Elliman & Bedford, 2022).

Здравно възпитание

Здравното възпитание и консултирането на семейството са сред най-широко застъпените направления в съвременните изследвания, свързани с профилактичните здравни грижи за деца от 1 до 3 години. Литературните данни определят медицинската сестра като ключов здравен специалист, който подпомага родителите при формирането на правилни здравни навици и предоставя знания за оптимално отглеждане и развитие на детето (World Health Organization, 2018). Едно от основните направления на сестринското консултиране е свързано с хранителните навици. Преминването към обща храна през този период може да бъде съпроводено с риск от хранителни дефицити, включително желязодефицитна анемия, както и с неправилни хранителни практики като прекомерен прием на захари. Медицинската сестра предоставя препоръки за балансирано и съобразено с възрастта хранене (Fewtrell et al., 2017). Съществена част от здравното обучение на родителите е и превенцията на битовия травматизъм. Децата между 1 и 3 години активно изследват заобикалящата ги среда, което увеличава риска от падания, изгаряния, поглъщане на чужди тела и отравяния. Проучванията показват, че системното обучение и консултиране на родителите чрез структурирани интервенции могат да допринесат за намаляване на непреднамерените травми в детска възраст (Kendrick et al., 2019). Друг важен аспект от профилактичните грижи е насърчаването на добра орална хигиена. Превенцията на кариеса в ранна детска възраст започва още с появата на първите зъби. Родителите трябва да бъдат обучавани относно правилните грижи за устната кухина и изграждането на здравословни навици при детето (American Academy of Pediatric Dentistry, 2022).

Проучванията, оценяващи влиянието на домашните посещения, извършвани от медицински сестри при семейства с малки деца, показват, че този подход може да има положителен ефект върху родителските умения, знанията за детското здраве и създаването на по-безопасна домашна среда. Резултатите подчертават значението на структурираните сестрински интервенции и целенасоченото обучение на родителите за ограничаване на рисковите фактори и подкрепа на превенцията на непреднамерени травми в детска възраст (Beatson et al., 2021).

Роля на медицинската сестра в организираните детски колективи

Медицинската сестра в детската ясла има ключова роля в промоцията на здравето, профилактиката на заболяванията, проследяването на развитието на децата и обучението на родителите за формиране на здравословни навици. Значението на тези дейности е подчертано и чрез въвеждането на специализирано обучение за медицински сестри, работещи в детски ясли, включващо теми, свързани с ранното детско развитие, профилактиката и промоцията на здравето (Министерство на здравеопазването, 2022).

Основни направления в нейната работа са адаптацията на детето към организираната среда, профилактиката на инфекциозните заболявания, наблюдението на здравословното състояние и прилагането на здравни и хигиенни мерки съгласно нормативните изисквания. Медицинската сестра участва в организацията на дневния режим и създаването на условия за пълноценно развитие на децата чрез участие в изготвянето на здравословно седмично меню, съобразено с физиологичните потребности на детската възраст, както и в проследяването на балансиран режим на сън, игра и престой на открито (Наредба №26, 2008). Медицинската сестра в детската ясла е ключов специалист в осигуряването на профилактични здравни грижи, наблюдението на здравния статус и реализирането на здравнопромотивни дейности, насочени към опазване и укрепване на здравето на децата в ранна детска възраст.

4. ИЗВОДИ

Направеният анализ на съвременната научна литература относно ролята на медицинската сестра в профилактичните здравни грижи за деца от 1 до 3 години позволява формулирането на следните основни изводи:

- Медицинската сестра има съществена роля в превенцията и ранното откриване на нарушения в развитието чрез системно проследяване на растежа, антропометричните показатели и нервно-психичното развитие на детето, което позволява своевременно насочване към подходящи специалисти.
- Здравното обучение и консултирането на родителите относно рационалното хранене, хигиенните навици и безопасната домашна среда са важни елементи от профилактичната дейност на медицинската сестра и допринасят за ограничаване на предотвратимите рискове за детското здраве, включително затлъстяване, битов травматизъм и ранен детски кариес.
- Медицинската сестра има ключова роля в имунопрофилактиката чрез професионално изпълнение на имунизационните дейности, предоставяне на достоверна информация и ефективна комуникация с родителите, което подпомага преодоляването на колебливостта към ваксините и повишаването на имунизационния обхват.

- Международният опит показва тенденция към разширяване на автономните функции на медицинските сестри в областта на профилактиката и промоцията на здравето, което определя необходимостта от развитие на нормативната база в България и прилагане на добри международни практики.
- Медицинската сестра в детските ясли изпълнява важни профилактични и здравно-промотивни функции, свързани с наблюдение на здравното състояние, контрол на инфекциозния риск, проследяване на хранителния статус, организиране на здравословен режим и подпомагане адаптацията на детето към първата организирана социална среда.

ПРЕПОРЪКИ

Въз основа на извършения анализ на научната литература могат да бъдат формулирани следните препоръки:

- Разширяване ролята на медицинската сестра в профилактичните здравни грижи за деца от 1 до 3 години.
- Въвеждане и използване на стандартизирани инструменти за оценка на детското развитие в профилактичната практика.
- Повишаване на професионалната компетентност на медицинските сестри чрез системно продължаващо обучение в областта на ранното детско развитие и промоцията на здравето.
- Насърчаване на мултидисциплинарното сътрудничество между медицински сестри, лекари, психолози, педагози и други специалисти за осигуряване на комплексни профилактични грижи.

REFERENCES

- Agarwal, P., Xie, H., Rema, A. S. S., Rajadurai, V. S., Lim, S. B., Meaney, M., et al. (2020). Evaluation of the Ages and Stages Questionnaire (ASQ-3) as a developmental screener at 9, 18, and 24 months. *Early Human Development*, 147, 105081. <https://doi.org/10.1016/j.earlhumdev.2020.105081>
- American Academy of Pediatric Dentistry. (2022). Guideline on infant oral health care. *Pediatric Dentistry*, 44(6), 262–267. https://www.aapd.org/assets/1/7/g_infantoralthcare.pdf
- American Academy of Pediatrics. (2024). 2024 recommendations for preventive pediatric health care: Policy statement. *Pediatrics*, 154(1), e2024067201. <https://doi.org/10.1542/peds.2024-067201>
- Beatson, R., Molloy, C., Perini, N., Harrop, C., & Goldfeld, S. (2021). “Systematic review: An exploration of core componentry characterizing effective sustained nurse home visiting programs.” *Journal of Advanced Nursing*, 77(6), 2581–2594. DOI: 10.1111/jan.14755
- Black, M. M., Walker, S. P., Fernald, L. C. H., Andersen, C. T., DiGirolamo, A. M., Lu, C., et al. (2017). Early childhood development coming of age: Science through the life course. *The Lancet*, 389(10064), 77–90. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)31389-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31389-7)
- Britto, P. R., Lye, S. J., Proulx, K., Yousafzai, A. K., Matthews, S. G., Vaivada, T., et al. (2017). Nurturing care: Promoting early childhood development. *The Lancet*, 389(10064), 91–102. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)31390-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31390-3)
- Connors, J. T., Slotwinski, K. L., & Hodges, E. A. (2017). Provider-parent communication when discussing vaccines: A systematic review. *Journal of Pediatric Nursing*, 33, 10–15. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2016.11.002>
- Elliman, D., & Bedford, H. (2022). The role of community nurses in maintaining high immunization uptake. *British Journal of Community Nursing*, 27(4), 174–179.
- Fewtrell, M., et al. (2017). Complementary feeding: A position paper by the ESPGHAN Committee on Nutrition. *Journal of Pediatric Gastroenterology and Nutrition*, 64(1), 119–132.
- Грънчарова, Г., & Георгиева, С. (2022). Медицинската сестра и промотивните здравни грижи за децата в България. *Управление и образование*, 18(5), 125–131.
- International Council of Nurses. (2021). *The ICN code of ethics for nurses*. International Council of Nurses.
- Kendrick, D., et al. (2019). Parenting interventions for the prevention of unintentional injuries in childhood. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (7), CD006020.
- Lipkin, P. H., & Macias, M. M. (2020). Promoting optimal development: Identifying infants and young children with developmental disorders through developmental surveillance and screening. *Pediatrics*, 145(1), e20193449. <https://doi.org/10.1542/peds.2019-3449>
- MacDonald, N. E., & SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy. (2015). Vaccine hesitancy: Definition, scope and determinants. *Vaccine*, 33(34), 4161–4164.
- Министерство на здравеопазването. (2008). *Наредба № 26 от 18 ноември 2008 г. за устройството и дейността на детските ясли и детските кухни и здравните изисквания към тях*. Държавен вестник, бр. 103 от 2 декември 2008 г. [държавен вестник](#)

- Министерство на здравеопазването. (2022). *Програма за обучение по проблемите на ранното детско развитие, профилактиката и промоцията на здравето и първа медицинска помощ*. Заповед № РД-01-518/19.10.2022 г.
- Plotkin, S. A., Orenstein, W. A., Offit, P. A., & Edwards, K. M. (Eds.). (2018). *Plotkin's vaccines* (7th ed.). Elsevier.
- Subiyanto, P., Masruroh, Susilo, C. B., & Destiana. (2024). The role of community nurses in improving public health: Strategies and implementation of educational programs. *Oshada*, 1(4).
<https://doi.org/10.62872/o.v1i4.134>
- United Nations Children's Fund. (2017). *Early moments matter for every child*. UNICEF.
<https://www.unicef.org/reports/early-moments-matter-every-child>
- World Health Organization. (2016). *Commission on ending childhood obesity: Report of the Commission on Ending Childhood Obesity*. World Health Organization.
<https://www.who.int/publications/i/item/9789241510066>
- World Health Organization , United Nations Children's Fund, & World Bank Group (2018). *Nurturing care for early childhood development: A framework for helping children survive and thrive to transform health and human potential*. World Health Organization.
- World Health Organization. (2020). *State of the world's nursing 2020: Investing in education, jobs and leadership*. World Health Organization.
- World Health Organization. (2021). *The WHO global strategic directions for nursing and midwifery 2021–2025*. World Health Organization.
- World Health Organization. (2022). *WHO recommendations on maternal and newborn care for a positive postnatal experience*. World Health Organization.